

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת מטות מסעי כ"ז תמוז
תשע"ח, עניינא דיומא.

בירורי הלכה אקטואליים, מפי גדולי ופוסקי
הדור שליט"א. לעורך לב המעיין, ואין לסמוך
על הדברים הלכה למעשה.

גליון נושא:

'קלי צום' בשבת

פנינים

100% טבעי

רבים המתקשים לצום, נעזרים ב'קלי צום' שלוקחים יום לפני הצום, בארוחת בוקר ובסעודה המפסקת, ומיקל על הצום (לפחות באופן פסיכולוגי).

'קלי צום' מגיע בדמות 'טבליות' (ירוק - רגיל, כחול - למניקות, ורוד - למעוברות) או 'סירופ' (בקבוקון קטן / בקבוק משפחתי). המוצר טבעי לחלוטין = 100% חומרים טבעיים. בשל היותו 'תוסף תזונה' - סוג של ויטמינים, אינו צריך מרשם רופא. 'קלי צום' מאושר למהדרין מטעם **בד"ץ העדה החרדית** ירושלים.

בתרכובת, יש גם צמח מסוים, המעכב את שחרור האוכל והנוזלים מהגוף, לטווח זמן ארוך. (במוצאי הצום, כאשר נכנסים לגוף מאכלים חדשים, מופרשים המאכלים של ערב הצום). כעין זה מצינו **בגמ' נדרים** (דף מט:): רבי שמעון לא אכל 'בלוספיין' שהם תאנים גרועים, כיון שאינם יוצאים מבני מעיים כל עיקר. רבי יהודה אכל, כי אמר 'כל שכן שנסמוך עליהם למחר', כיון שלא יתעכלו מהר, וכל זמן שהמאכל בתוך המעיים סועד את הלב.

קשה להצביע על רגע מסוים ש'קלי צום' מתחיל להשפיע. מסתבר, שאם לוקח בשבת בבוקר ערב הצום, ה'קלי צום' ישפיע כבר במהלך השבת, ואם לוקח בסעודה המפסקת, יתכן שההשפעה תהיה ניכרת רק במוצאי שבת (לעובדה זו, יש השלכה הלכתית ישירה, לדין 'הכנה משבת לחול' כמבואר בפנים בשם שו"ת קול מנחם). ❖

'ויטמינים' ו'קלי צום' בשבת

סעודה המפסקת: השנה, תשעה באב חל בשבת ונדחה ליום ראשון, ואוכלים 'סעודה המפסקת' בשבת בסעודה שלישית, אפילו כ'סעודת שלמה בשעתו' כמבואר בשו"ע (סימן תקנב סעיף י').

רבים השואלים, האם מותר לקחת בשבת זו 'קלי צום', בכדי להקל על קושי התענית בצום תשעה באב? אולי הוא בכלל האיסור לקחת תרופה בשבת, גזירה משום 'שחיקת סממנים'? גם יתכן שיש בזה איסור 'הכנה משבת לחול'? והאם מותר לערבו במאכל בשבת, או מערב שבת?

1. גזירה משום 'שחיקת סממנים'

תרופה: מבואר בגמ' (שבת דף קט:): שאסרו חז"ל לקחת תרופה בשבת, גזירה משום 'שחיקת סממנים'. ונפסק בשו"ע (או"ח סימן שכח סעיף לז), שמאכל ומשקה שבריאים רגילים לאכלו, אפילו שמוכח שנוטלו לרפואה מותר. ורק כאשר הבריאים אינם רגילים באכילתו, ולוקחו לרפואה, הוא בכלל איסור תרופה בשבת. ואם נפל למשכב, מותר.

לדעת הב"י (סימן שכח ד"ה כל) והשו"ע (סעיף לז), האיסור לקחת תרופה בשבת נאמר רק באדם שאינו מרגיש טוב 'בריא ולא נפל למשכב', אבל לאדם בריא לגמרי, מותר לקחת רפואה. ונחלקו המגן אברהם (ס"ק מג), והפרי מגדים (ס"ק מג), ונפסק במשנ"ב (ס"ק קכ), שגם לבריא אסור לקחת תרופה, אם עושה כן 'לחזק מזגו'.

יש לציין שלדעת הנהר שלום (רבי שבתי ווינטורה, אמסטורדם תקל"ה, או"ח סימן שכח), אין מחלוקת, וגם הבית יוסף מודה למגן אברהם, שאסור לבריא לקחת תרופה 'לחזק מזגו'.

תוספי תזונה: בעשרות השנים האחרונות, הרבה אנשים בריאים ושלמים ללא מיחוש וחולי, לוקחים 'ויטמינים' באורח קבע על בסיס יומי, למטרת חיזוק הגוף, הגברת המערכת חיסונית, ותוספת תזונה, ועוד. ונחלקו פוסקי זמננו האם מותר לקחתם בשבת. הנידון נוגע גם לגבי 'קלי צום', שהוא סוג של תוסף תזונה וחיזוק הגוף.

2. סברת המתירים ליטול 'תוספי תזונה' בשבת

שמירה: לדעת הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל (אגרות משה או"ח חלק ג סימן נד ענף א), ותלמידו הג"ר שלמה אליהו מילר שליט"א (שבת שלמה פרק י הערה יד), למרות ש'ויטמינים' מוגדרים כ'תרופה' לחולים, בכל זאת מותר לבריא לקחת בשבת 'ויטמינים' שאינם מחזקים את האדם החלש, אלא רק שומרים על הבריא שלא יחלה ולא נחשב רפואה, ומטעם זה יש להתיר גם לאכול 'קלי צום' שרק גורמים שהגוף לא ייחלש למחר בתעניתו. ומה שאסר המגן אברהם

לבריא 'לחזק מזגו' בשבת, שייך רק ב'ויטמינים' שהופכים את החלש לחזק. לדבריהם, מותר לקחת 'קלי צום' בשבת, שהרי מטרתו אינה 'לחזק את החלש', אלא 'לשמור על הבריא שלא ירעב בצומו'.

סברא נוספת להתיר כותב הג"ר פסח אליהו פאלק שליט"א (בעל מחזה אליהו, מובא בקול תורה חלק סא) כיון שעיקר מטרתו לשמור את המצב הקיים שלא יגיע לידי רעב או צמא, והרי זה בכלל ההיתר שנפסק בשו"ע (סימן שכח סעיף כז) שמותר לתת רטייה על מכה שכבר התרפאה, שאינו אלא כמשמרה ואינו בכלל הגזירה משום שחיקת סממנים. ועוד שהרי צימאון ורעב הם מצבים טבעיים שהטביע הבורא באדם, ולא שייך רפואה למנוע מצב טבעי ורגיל, ואדרבה מטרת ה'קלי צום' לבטל את טבע הגוף ולמנוע רעבון וצימאון.

'מאכל בריאים': לדעת הג"ר משה שטרן זצ"ל (באר משה חלק א סימן לג אות ד) והגר"צ אבא שאול זצ"ל (שו"ת אור לציון חלק ב פרק לו דין י), והג"ר עובדיה יוסף זצ"ל (הליכות עולם חלק ד עמוד רז), והג"ר אליעזר יהודה ולדנברג זצ"ל (ציץ אליעזר חלק יד סימן נ), אפילו לפי שיטת המגן אברהם מותר לקחת 'ויטמינים' ו'קלי צום' בשבת, שאינם 'תרופה' כלל ודינם כ'מאכל בריאים', כי הלוקחים אותם אינם חולים, שהרי דרך הבריאים לאוכלו בכל עת, ומותר לכל הדעות לקחתם בשבת.

והסביר הבאר משה במתק לשונו, שהרי על פי הסטטיסטיקה שליש מיושבי ארצות הברית לוקחים ויטמינים, ולא יתכן ששליש מיושבי הארץ חולים הם, ומספר הנצרכים ל'ויטמינים' עולה על מספר האנשים המשתמשים ב'מים מינרלים', ולא יעלה על הדעת לאסור שתית 'מים מינרלים' בשבת.

כשיטת הבית יוסף: האיסור לקחת 'ויטמינים', הוא רק אם ננקוט כדעת המגן אברהם, שאסור לבריא לקחת תרופה, אבל לפי הפוסקים כשיטת הבית יוסף, שמותר לבריא לקחת תרופה, מותר לקחת 'ויטמינים' ו'קלי צום'. וכתב בילקוט יוסף (סימן שכח - סעיף נה, הערה סג, הערה סה), שהעיקר כשיטת הבית יוסף, ובפרט שגם לשיטת המגן אברהם אסור רק מצד חומרא דרבנן, ובדרבנן הולכים אחר המיקל. ולכן, מצד הדין מותר לקחת 'ויטמינים' בשבת, אבל מכל מקום עדיף לקחתם מערב שבת, ומי שיכול להימנע מזה בשבת בלא שום קושי תבוא עליו ברכה.

צירוף: והוסיף הגר"ע יוסף זצ"ל (חזון עובדיה) עוד צירוף להתיר, שכיום לא שייך הגזירה של שחיקת סממנים, כי לא עושים תרופות בבית, אלא במפעל.

ולדעת הג"ר משה שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות כרך ג סימן קד, כרך ה סימן צד), אמנם רבים מהפוסקים אסרו כי נחשב תרופה, אולם המיקל יש לו על מי לסמוך, כי הבריאים אוכלים אותו תמיד, ובצירוף ההיתר של הדרך החיים (סימן שכח) שלא גוזרים משום שחיקת סממנים בדבר שצריך בישול, ולכן ב'ויטמינים' אין גזירה כי הם צריכים בישול, ועוד שהכנתם דורשת טירחה מרובה ומומחיות גדולה שאינה מצויה באדם מן השורה. ולמעשה צריך להחמיר לבלוע אותו בשינוי, כגון יחד עם אוכל וכדומה, שיתכן שלא גזרו בשינוי, ובשינוי מותר אפילו לחולה.

שומר: סברא נוספת להתיר כתב הג"ר אלתר אליהו רובינשטיין זצ"ל (מגדנות אליהו סימן קלג), שגם לשיטת האוסרים לקחת 'ויטמינים' בשבת כי מחזק את האדם מחולשתו, מותר לקחת 'קלי צום' בשבת שאינו מחזק בעצם את הגוף, אלא רק שומר על הנוזלים בגופו שלא ילכו לאיבוד, ואינו אלא פעולה של ריכוז נוזלים שישאר כמות שהוא, ולכן גם אין בזה איסור 'מכין'. (צ"ע, ש'קלי צום' מבוסס בעיקר על תוסף תזונה טבעי כמו 'ויטמינים', ויש בנוסף גם מרכיב מסוים שחוסם את הנוזלים. ואולי כוונתו שזה דומה ל- כדור שינה, כדור מרץ, כדור הרגעה, שבכל אלו המטרה היא לגרום לגוף לעשות מאליו פעולה מסוימת באופן אינסטינקטיבי, אך אינו משפיע על חוזקו בעצם).

3. סברת האוסרים ליטול 'תוספי תזונה' בשבת

אסור - כדין 'תרופה': לגבי 'ויטמינים' שהם תחליף למיני מזון, דעת הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (שמירת שבת כהלכתה פרק לד הערה פו) והג"ר יוסף שלום אלישיב זצ"ל (שבות יצחק דיני רפואה פרק יא), והג"ר ניסים קרליץ שליט"א (חוט שני חלק ד פרק פט), אסור לקחת 'ויטמינים' בשבת, משום שדינם כ'תרופה', שאנו נוהגים כדעת המג"א והכרעת המשנ"ב, שאסור לבריא ליטול תרופה בשבת 'לחזק מזגו'. ורק לדעת הבית יוסף, מותר לקחתם בשבת, כדין בריא שמותר לקחת תרופה.

לפי דבריהם, אין להתיר לקחת 'קלי צום', שגם הם מחזקים את הגוף, בכדי שיהיה חזק לצום. וכן הורה למעשה הג"ר חיים קנייבסקי שליט"א (מישרים אהבוך עמוד שא), שאסור לקחת 'קלי צום' בשבת. והסברא בזה, שדינו וצורתו כ'תרופה', שהרי מופיע בדמות 'כדורים', שאין בהם טעם, ואינו מאכל בריאים, שהרי כל השנה אינו אוכל גוללות אלו, כי אם קודם הצום. ושייך הגזירה משום 'שחיקת סממנים', שכולו מורכב מסממנים טבעיים.

4. אופנים שמותר לכל הדעות

מניעת חולי: באופן שאם לא יטול 'קלי צום' יפול למחרת למשכב בחולשת הצום, התיר הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (שולחן שלמה או"ח סימן שכח הערה א) לקחת 'קלי צום', שהרי בנפל למשכב מותר רפואה אפילו בשבת, ואין צורך להמתין שיחלה בפועל, ומותר למנוע שלא יפול למשכב. כמבואר ברמב"ם (שבת פרק כב הלכה ז), וכן בשמירת שבת כהלכתה (חלק א פרק לג הערה ו) התיר רפואה לאדם שעלול ליפול למשכב על פי דברי הרמב"ם. [חשוב לציין, יש שנמנעו מלצטט היתר זה בשם רבי שלמה זלמן, כי לדעתם באותו מקרה - ההיתר התבסס על עוד כמה צירופים].

קטן: לגבי ילדים קטנים התיר הג"ר ניסים קרליץ שליט"א (חוט שני סימן שכח עמוד רד) לתת בחורף ויטמינים וחזיוקים שלא יצטננו או שלא יחלו בעתיד, אף אם כעת הילד בריא לגמרי.

'מעורב במאכל' מערב שבת: כדי לא להיכשל באיסור 'רפואה בשבת', ו'מכין משבת לחול', הורו הג"ר יוסף שלום אלישיב זצ"ל (שבות יצחק חלק טז סימן ז), והג"ר שריה דביליצקי שליט"א (דיני תשעה באב שחל ביום ראשון סעיף עו), והג"ר ניסים קרליץ שליט"א (חוט שני חלק ד פרק פט אות לא), והג"ר יוסף ליברמן שליט"א (שו"ת משנת יוסף חלק ד סימן מב), שיערב את ה'קלי צום' במאכל ומשקה קודם שבת, באופן שלא יהיה ניכר במאכל, והטעם לא יהיה פגום בשיעור שכבר אינו 'מאכל בריאים', ואז מותר לכל הדעות לאכול בשבת, כדין 'מאכל בריאים', וממילא גם אין בכך איסור 'מכין', שהרי ראוי לאכול מצד עצמו בשבת. אבל לא יערבנו בשבת, שכל ההיתר מחמת שעושה כן מערב שבת ואז יש לו היכר. כמו שהתירו בגמ' (שבת דף קח:), ובשו"ע (סימן שכח סעיף כא), להכין תרופה לעין מערב שבת, ולהניחו על העין בשבת, מטעם שהחולה יש לו היכר בכך ולא יבוא לשחוק סממנים, והרואים סבורים שרוחץ עיניו.

הגרש"ז אוירבאך (שלחן שלמה על ענייני רפואה חלק ב עמ' קעד) הוסיף שעירוב זה הוא באופן שהתרופה אינה ניכרת כלל בתוך האוכל, ולכן הנצרך ליטול גלולה צריך לפררה היטב ולערבה במאכל מערב שבת באופן שלא תהיה ניכרת, אבל לא מועיל לטמון גלולה שלימה בתוך מאכל, דזה חשיב שעדיין התרופה ניכרת, ואף התיר לשחוק ולערבבו בסוכר באופן שלא ניכר.

לדעת האגרות משה (אורח חיים חלק ב סימן פו) אין להקל לקחת תרופה על ידי ערבוב במאכל קודם שבת. אולם לדעתו אין איסור לקחת 'ויטמינים' בשבת, וכאמור.

לערב בשבת: ולדעת הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי חלק יג עמוד נב סעיף יד) רשאי לערבו במאכל בשבת עצמו, אך יותר טוב לערבו במאכל מערב שבת.

גם הג"ר משה שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות חלק ה סימן צד), והג"ר אשר ויס שליט"א (מנחת אשר חלק ב סימן לח) שהתירו מעיקר הדין לקחתו בשבת, בכל זאת כתבו שעדיף לערבו בשבת במאכל, או להמיס אותו בתוך משקה כדי לקחתו בשינוי. ואין איסור לפוררו בשבת מצד מלאכת טוחן, כי הכדור כבר היה טחון, ואין טוחן אחר טוחן. וכמו שהתיר השו"ע (סימן שכא סעיף יב) לרסק כדור שנוצר מפירורים.

ממתק: יש שהעלו פתרון, לייצר לכבוד שבת קודש, 'קלי צום' ממתק (בצורת סוכריה כמו ב'ויטמינים לילדים', או לערבו ב'סוכר תססן'), כך לכל הדעות יהיה מותר לקחתו בשבת לכתחילה, ולא יצטרכו לזכור לערבו במאכל. ועל זה הדרך אפשר לקחת 'קלי צום' נוזלי בטעם מתוק. אולם יש לציין למה שכתב בשמירת שבת כהלכתה (פרק לד סעיף ה הערה כז) בשם הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל שכל ההיתר הוא משום השינוי, ולכן אם רגיל לעשות כן בימות החול אסור שאין זה 'שינוי'.

5. איסור 'הכנה משבת לחול'

לא לומר: מבואר במשנ"ב (סימן רצ ס"ק ד) שאסור לומר שהולך לישון כדי שיוכל לעשות מלאכתו במוצאי שבת. לפי זה אסור לומר שלוקח 'קלי צום' בשבת, בכדי שיוכל לצום בקלות במוצאי שבת. חשוב לציין, שלדעת התורת שבת (סימן רצ ס"ק ב וסימן שז ס"ק א) מותר כי זה צורך מצוה. אבל לדעת הערוך השלחן (סימן שכח סעיף א) אסור אפילו לצורך מצוה, כגון לומר נלך לישון כדי שנוכל ללמוד במוצאי שבת. וכן מנהג ישראל בשבת ערב שבועות, ליזהר שלא לומר שישן בכדי שיהיה לו כח להיות ער בליל שבועות.

[יש להסתפק, אם מגיש ה'קלי צום' לשולחן מכריז מי רוצה 'קלי צום' כדי שיוכל לצום בקלות, האם זה אוסר על כולם לקחת כעת את ה'קלי צום' מצד הכנה, או לא. ומסתבר שאינו אוסר, וכי אם האבא יאמר לילד שילך לישון כדי שבמוצאי שבת יוכל להיות ער, וכי נאסר עליו לישון? ודאי שהבן יכול לישון כעת על דעת עצמו].

מותר לקחת: יש מקילים שאין איסור מכין כשלוקח 'קלי צום' בשבת, מכמה טעמים וכדלהלן. א. לדעת הג"ר אשר זליג ויס שליט"א (ברכה לאברהם עמוד 151) איסור מכין הוא רק בקום ועשה, כמו האופן שדיבר עליו המשנ"ב לישון שיהיה לו כח לעשות מלאכה במוצאי שבת, או כגון החשכה על התחום שמתקדם בדרכו, אבל אין איסור הכנה לשב ואל תעשה שלא יצטרך לאכול במוצאי שבת.

ב. סברא נוספת כתב הג"ר אשר זליג ויס שליט"א (ברכה לאברהם עמוד 151), ובארחות שבת (חלק ב פרק כב סוף הערה רפד), שאיסור הכנה שייך רק במוכח מתוך מעשיו, או שאומר בפירוש שהוא לצורך חול. אבל בנטילת 'קלי צום' מצד עצמו אין היכר למה הוא מיועד (העירו; שם המוצר 'קלי צום', מעיד שכל מטרתו להקל על הצום).

ג. בארחות שבת (חלק ב פרק כב סוף הערה רפד) צידד שאין איסור הכנה, כי ה'קלי צום' משפיע כבר בשבת. וכן נוקט כ"ק אדמו"ר מקאליב שליט"א (שו"ת קול מנחם סימן רצ עמוד כז) שאין בזה איסור 'הכנה' כי ה'ויטמינים' מחזקים את האדם כבר עכשיו. אך הגביל דבריו, שיש לקחתו זמן מרובה לפני תחילת הצום, כדי שישפיע על האדם ביום השבת. אבל כדור שלוקח ברגעים האחרונים טרם כניסת הצום, אינו פועל כלום בשבת, ויש בזה איסור מכין. (צריך להבין, גם כאשר לוקחו בשבת בבוקר, הרי אין לאדם תועלת מה'קלי צום' בשבת שהרי ממשיך לאכול, וכל משמעות הפעולה היא עבור מוצאי שבת. וצריך לומר שכיון שיש כאן 'תוספת תזונה', חשיב פעולה לצורך שבת).

ד. הג"ר שלמה מילר (שבת שלמה עמוד קנה הערה יד) צידד שאין בזה איסור הכנה, כי מצד הפעולה אין ניכר אם נוטל לצורך היום או לצורך מחר, שהרי יתכן שנוטל את הכדור לצורך היום באופן שמותר רפואה בשבת. ה. מטעם נוסף מתיר בספר מחזה אליהו, שאיסור הכנה נאמר רק בהכנה חיובית, אבל 'קלי צום' מציל את עצמו שלא יצטער גופו בצימאון ורעבון.

אסור לקחת: ולדעת הג"ר יוסף שלום אלישיב זצ"ל (מעדני יום טוב סימן קמה), והג"ר שריה דביליצקי שליט"א (דיני תשעה באב שחל ביום ראשון סעיף עו), מצד האיסור להכין משבת לחול אסור לקחת 'קלי צום' בשבת, שאין לו שום הנאה ותועלת בשבת, וכל המטרה היא למוצאי שבת וניכר ההכנה לחול האסורה. ואינו דומה להיתר לאכול ולישון לצורך מוצאי שבת (שרק אמירה אסורה, כמבואר לעיל) כי שם נהנה מיד, ואין היכר באכילה והשינה שהם לצורך החול. ולכן יערבו במאכל או במשקה, וכאשר ה'קלי צום' מעורב במאכל אין לקחתה ניכרת כלל אלא נראה כאוכל.

סיכום הגיליון:

דינים העולים

- א. **רפואה בשבת:** יש מתירים לקחת 'ויטמינים' ו'קלי צום' בשבת ערב הצום, כשיטת השו"ע שמותר לבריא לאכול משקים לרפואה, ועוד ש'תוסף תזונה' הוא 'מאכל בריאים' ואינו רפואה. ויש אוסרים שדינו כ'רפואה' האסורה לשיטת המגן אברהם לבריא לחזק מזגו. ואם למחר יפול למשכב בלי 'קלי צום' מותר.
- ב. **הכנה משבת לחול:** יש מתירים לקחת 'קלי צום' בשבת ערב הצום ואין בזה איסור הכנה משבת לחול כיון שלא מוכח מתוך מעשיו שמכין לחול, תוספת תזונה אינו 'מכין' כיון שהתועלת מתחילה כבר בשבת. ויש אוסרים משום מכין משבת לחול, שאין משמעות אחרת לפעולה, כי אם לצורך חול.
- ג. **מעורב במאכל:** אם עירב את ה'קלי צום' במאכל או משקה מערב שבת ואינו ניכר ואינו מר, לכל הדעות מותר לקחתם בשבת, ואין איסור רפואה ואין איסור הכנה משבת לחול. ויש מקילים שמותר גם לערב אותם בשבת. (מותר לשחקם בשבת, ש'אין טוחן אחר טוחן').
- ד. **אמירה:** אין לומר שלוקח 'קלי צום' כדי שיהיה לו כח לצום למחר, ויש מתירים במקום מצוה. ❖

'עומק הפשט'

זכות הפצת התורה | נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

לא לפי קוראי

הגיליונות, לרפואת
האשה החשובה מרת
מיכל בת נעמי תחי'
לרפואה שלימה בתוך
שאר חולי ישראל

הנושא לשבוע הבא;

'מוזיקה וזקאלית' בבין המצרים

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!
ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל
תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות
הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ,
תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.
וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

לא לפי קוראי הגיליונות,
להצלחת הרב יוסף חיים,
ובנו הרב אפרים ליאור,
למשפחת טוביאנה
שליט"א ברוחניות
וגשמיות, ימלא השם כל
משאלות לבם לטובה
אמן.

